

Wstęp

Postmodernizm jako nowe zjawisko XXI w., zrodzone w wyniku kryzysu kultury cywilizacji, wprowadził jednostkę w „nowy świat” pozbawiony względnej stabilizacji. Został on zdominowany przez procesy rywalizacyjne, antagonizujące stosunki interpersonalne, przepełnione pluralizmem i wielowymiarowością społeczno-kulturowej rzeczywistości. Między innymi ten aspekt ponowoczesnego oglądu świata wskazuje Zbyszko Melosik, akcentując postmodernistyczną ideę „wielu rzeczywistości”, odzwierciedlającą brak „definitywnej wersji rzeczywistości”¹. Ów brak względnej stabilizacji, znamionujący nową formację społeczno-kulturową, odnosi się też do wartości i norm, będących jedynie szeroko rozumianymi ramami orientacyjnymi, ponieważ, co podkreśla Bogusław Śliwerski, „postmodernizm znosi uniwersalne wartości”², a podstawową kategorią w omawianym świecie jest dobrowolność. Relatywizm moralny, rozpad wzorców i norm kulturowych godnych naśladowania, brak autorytetów – powodują niezwykle często zagubienie, niepewność, wyalienowanie, niemożność zrozumienia świata. „Zagubienie” to szczególnie odbija swe piętno na prymarnym kontekście rozwoju dziecka, odzwierciedlającym środowisko rodzinne, które nie zawsze potrafi się wtopić w nurt postmodernistycznego życia, powodując społeczne, środowiskowe i kulturowe zróżnicowanie dzieciństwa. James S. Coleman wykazuje kryzys rodziny; dostrzega, iż współczesna rodzina traci zdolność właściwego socjalizowania dzieci, ponieważ kapitał, którym dysponowała, uległ wyczerpaniu³. „Powszechne staje się przekonanie, że obecnie dziecko pełni zbyt wiele nieswoistych dla dzieciństwa ról. Bycie dzieckiem w warunkach ubóstwa, bezrobocia, patologii rodziców czy bogactwa, robienia kariery, ustawicznego braku czasu i związanego z nim przyspie-

¹ Z. Melosik, *Pedagogika postmodernizmu*, [w:] *Pedagogika*, t. 1, (red.) Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Wydawnictwo Naukowe UAM, Warszawa 2003, s. 454.

² B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2004, s. 365.

³ J.S. Coleman, *Racjonalna rekonstrukcja społeczeństwa*, „Studia Socjologiczne” 1993, nr 1, s. 7–28.

szenia, w każdym przypadku oznacza wzrastanie poza rodziną – na ulicy lub w instytucjach”⁴.

Ulrich Beck, analizując dzieciństwo doświadczane w nowoczesnym społeczeństwie, wyróżnił cechy „supernowoczesnego” dziecka, będące przykładem „refleksyjnej nowoczesności”. Znamionuje je między innymi:

- konieczność dostosowania się do nowej formy życia rodzinnego bez jednego lub obojga rodziców;
- duża samodzielność – refleksyjność poprzez uczestniczenie w obowiązkach domowych;
- zdolność do koordynowania – niezależnie od rodziców – różnorodnych rodzajów aktywności, terminów zajęć w czasie wolnym i znajdowania własnego, odrębnego od rodziny rytmu czasu; jest to typ dzieciństwa charakterystyczny dla czasów późnej ponowoczesności;
- rozwinięcie własnego spektrum aktywności, zwłaszcza podczas nieobecności obojga rodziców;
- życie na „wyspowych przestrzeniach” i inscenizowanie własnych kompleksowych stosunków społecznych (stosunki przyjaźni, grupy);
- wzrastająca samodzielność kształtowania własnej biografii (przebieg kształcenia, przebieg życia), refleksyjne opracowywanie, integrowanie własnej historii życia;
- brak możliwości wyboru, np. sytuacji rodzinnej; stanowi to powód wytworzenia się samodzielności adekwatnej do sytuacji;
- dążenie do sprostania wymaganiom ze strony dorosłych⁵.

Postmodernistyczne dziecko zagrożone jest zatem z powodu narzuconej mu często samodzielności, rozluźnieniem więzi biologicznej i emocjonalnej z rodzicami, zarówno w rodzinach biednych, jak i zasobnych (z powodu dezorganizacji rodziny wynikającej z trudnych warunków materialnych, rozwodów, konfliktów, migracji zarobkowej rodziców, patologii występujących w rodzinie, ogromnego zaangażowania rodziców w działalność zawodową), co często skutkuje między innymi:

- poczuciem osamotnienia dzieci, łączącego się ze smutkiem, lękiem, niejednokrotnie gniewem, rozczarowaniem, poczuciem nieszczęścia, wywołującym stany frustracyjne i stresowe prowadzące nieraz do

⁴ M. Nyczaj-Draż, *Dzieci wysokiej jakości w ponowoczesnym świecie. Esej o konieczności i ryzyku instytucjonalizacji dzieciństwa*, [w:] *Współprzestrzenie edukacji. Szkoła – Rodzina – Społeczeństwo – Kultura*, (red.) M. Nyczaj-Draż, M. Gładzowski, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005, s. 146.

⁵ Za: W. Danilewicz, *Dzieciństwo w rodzinie migracyjnej*, [w:] *Dziecko a zagrożenia współczesnego świata*, (red.) S. Guz, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008, s. 139.

określonych zaburzeń zachowania, a czasem takich wstrząsających zjawisk, jakimi są samobójstwa;

- nadużywaniem agresji, przemocy zarówno w stosunkach między dziećmi, jak i krzywdzeniem dzieci przez rodziców;
- potrzebą udzielania dzieciom i ich rodzicom wsparcia po to, by rodzina była właściwym środowiskiem dla „zaspokajania podstawowych potrzeb oraz do uaktywniania i kultywowania własnych zdolności czy talentów, gdzie samorealizacja zarówno dzieci, jak i rodziców jest priorytetem, generując konstruktywne postawy wobec społeczeństwa pozarodzinnego”⁶.

Niezwykle istotne jest zatem wprowadzenie zasadniczych zmian w życiu rodziny, by, jak stwierdza David Elkind, współczesna rodzina stała się „witalną rodziną”, wydolną w spełnianiu swych funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz wykazującą synergię edukacyjną pomiędzy nią a placówkami oświatowymi, do których uczęszczają dzieci. Ponieważ nie jest to łatwe do spełnienia we współczesnej rzeczywistości, bardzo ważne jest rozwijanie podstawowych kompetencji zarówno dzieci, jak i ich rodziców w zakresie radzenia sobie z problemami życia. Nieocenione znaczenie w tym zakresie mają kompetencje społeczne jednostki pomocne w osiągnięciu celów życiowych, jak również umiejętności pozyskiwania społecznego wsparcia w trudnym położeniu, a szczególnie w zapewnieniu poczucia bezpieczeństwa dzieciom, które są wartością najwyższą. Tylko ono bowiem może stanowić podstawę ujawniania się i realizacji innych potrzeb ważnych dla rozwoju dzieci, w tym potrzeby miłości, przynależności, szacunku oraz wspomnianych już potrzeb samorealizacji. Wśród tych ostatnich nie do przecenienia są potrzeby poznawcze, potrzeby wiedzy i zrozumienia świata, wiążące się ze zdobywaniem poczucia własnej wartości, działalnością twórczą, podejmowaniem i odgrywaniem wartościowych ról życiowych.

Teksty zamieszczone w niniejszej publikacji stanowią przyczynek do dyskusji i refleksji nad zasygnalizowanymi tu ważnymi problemami życia dzieci i ich konsekwencjami. Wszystkim Autorom, którzy zechcieli pochylić się nad trudną sytuacją najmłodszego pokolenia oraz niesprzyjającymi dla niego warunkami do rozwoju, składam serdeczne podziękowania, doceniając trud zredagowania przez Nich zaprezentowanych artykułów, istotnie ważących na jakości przedstawianej wieloautorskiej monografii.

Serdeczne podziękowania składam Panu Dziekanowi Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM, prof. zw. dr. hab. Zbyszkowi Melosikowi: za wsparcie, ogromną przychylność i pomoc w opublikowaniu niniejszej pracy.

⁶ M. Budajczak, *O źródłach witalności edukacji w rodzinie i szkole w kontekście sporu między modernizmem i postmodernizmem*, [w:] *Współprzeźrenie edukacji...*, s. 175.

Słowa podziękowania pragnę złożyć także na ręce Pani prof. zw. dr hab. Marii Jakowickiej – Recenzenta przedstawianej książki – za niezmiernie istotne refleksje i wskazówki pozwalające podnieść jej walory naukowe.

Bibliografia

- Budajczak M., *O źródłach witalności edukacji w rodzinie i szkole w kontekście sporu między modernizmem i postmodernizmem*, [w:] *Współprzestrzenie edukacji. Szkoła – Rodzina – Społeczeństwo – Kultura*, (red.) M. Nyczaj-Draż, M. Gładzowski, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005.
- Coleman J.S., *Racjonalna rekonstrukcja społeczeństwa*, „*Studia Socjologiczne*” 1993, nr 1.
- Danilewicz W., *Dzieciństwo w rodzinie migracyjnej*, [w:] *Dziecko a zagrożenia współczesnego świata*, (red.) S. Guz, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008.
- Melosik Z., *Pedagogika postmodernizmu*, [w:] *Pedagogika*, t. 1, (red.) Z. Kwieciński, B. Śliwowski, Wydawnictwo Naukowe UAM, Warszawa 2003.
- Nyczaj-Draż M., *Dzieci wysokiej jakości w ponowoczesnym świecie. Esej o konieczności i ryzyku instytucjonalizacji dzieciństwa*, [w:] *Współprzestrzenie edukacji. Szkoła – Rodzina – Społeczeństwo – Kultura*, (red.) M. Nyczaj-Draż, M. Gładzowski, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005.
- Śliwowski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2004.

Małgorzata Cywińska